

*Іван Фостій
(Чернівці)*

ДІЯЛЬНІСТЬ ОУН НА БУКОВИНІ У 1940–1941 рр.

Висвітлення діяльності ОУН на Буковині у 1940–1941 рр. є досить складним завданням з кількох причин. Перша: у зв'язку з суворою конспірацією, документів організації того часу досі виявлено не так вже й багато. Друга: спогади учасників ОУН здебільшого фрагментарні, носять суб'єктивний характер. Найбільше інформації про структуру, керівництво та діяльність ОУН цього періоду міститься у Державному архіві Служби безпеки України (далі — ДА СБУ), яку, за винятком деяких нашарувань, у фактологічному, хронологічному, подієвому і персональному аспектах можна вважати найбільш достовірною і точною. Чимало відомостей є також у Державному архіві Чернівецької області (далі — ДАЧО). Всі ці джерела ми намагалися неупереджено проаналізувати.

Організація Українських Націоналістів (ОУН) Південно-західних українських земель (ПЗУЗ) офіційно сформувалася на Буковині в 1934 р., коли підпільні організації «Легіон Українських революціонерів», заснований у 1930 р. і очолюваний Орестом Зибачинським, та «Месники України», заснована у 1932 р. Денисом Квітковським та Іваном Григоровичем, встановили зв'язок із проводом українських націоналістів під керівництвом Євгена Коновальця. О.Зибачинський став крайовим провідником ОУН Буковини, Бесарабії і Мармарощини¹.

Велику організаційно-виховну роботу в цьому плані провів національно-громадський та культурно-науковий щомісячник «Самостійна думка», що почав виходити у січні 1931 р. за редакцією Сильвестра Никоровича. Це, як зазначають А.Жуковський і Д.Квітковський, був «без сумніву один із найкращих літературно-наукових журналів, який тільки мала колись Буковина, або і взагалі, перший такого роду журнал на цій землі»². 1 січня 1934 р. вийшов перший номер газети «Самостійність», видавцями й редакторами якої були Д.Квітковський, Петро та Іван Григоровичі, Любомир Гузар та С.Никорович. Вона виходила 3 роки і здобула багато прихильників. Газета також спри-

яла розгортанню національно-визвольного руху в краї та творенню осередків ОУН на Буковині³.

Політичну лінію вказаних видань проводили також газета «Народна сила», яку у 1932–1934 рр. видавала Українська національна партія, заснована у 1927 р. Володимиром Залозецьким, а також незалежна газета української думки у Румунії «Рада», що виходила у січні 1934 — лютому 1938 рр. Обидва видання редагував Юрій Сербинюк⁴.

Всі ці газети були під постійним наглядом сигуранци і поліції. «Самостійність», наприклад, неодноразово закривалася і реєструвалася під новою назвою «Молода Буковина», аж поки зовсім не була заборонена в березні 1937 р. за антидержавну діяльність. Закриттям газети справа не обмежувалася. 19–20 квітня 1937 р. перед військовим судом у Чернівцях постали Денис Квітковський, Іван Григорович, Орест Зибачинський, Володимир Тодорюк, Микола Нацюк, Іван Бучко та Микола Насадюк за те, що під час святкування чергової річниці Т.Г.Шевченка освітали румунський національний гімн. В.Тодорюк одержав 5 років ув'язнення, М.Насадюк — 4, І.Григорович і Д.Квітковський — по 2, І.Бучко — 6 місяців. 23 червня цього ж року військовий суд у Чернівцях на 3 роки засудив відповідального редактора «Самостійності» І.Григоровича за іридентичну пропаганду.

30 березня 1939 р. король Румунії Кароль II видав декрет про розпуск усіх політичних партій, яким по суті встановлював королівську диктатуру⁵. ОУН, яка не визнала декрету короля, пішла у підпілля.

Приєднання Північної Буковини 28 червня 1940 р. до СРСР і встановлення в краї радянської влади спочатку не внесли жодних змін у діяльність ОУН. Приблизно до вересня 1940 р. її осередки перебували у стані очікування. Органи НКВД і НКГБ, навпаки, з перших днів прибуття на буковинську землю розпочали активну роботу по «очистці» новоутвореної області України від «антирадянського і контрреволюційного елементу». Заволодівши архівами сигуранци, поліції і жандармерії, розпущених політичних партій, громадських організацій, вони вели роботу з нейтралізації їх діяльності та ізоляції їхніх членів. Почалися арешти і допити колишніх жандармів, поліцаїв, працівників і агентів сигуранци, членів політичних партій та національних товариств. Особлива увага зверталась на ОУН — найбільш організовану, здатну до збройного опору силу, яка ставила за мету відрив України від СРСР і створення Самостійної Української Держави. На ліквідацію цієї небезпеки і було кинуте значну частину оперативно-слідчого апарату управлїн НКВД і НКГБ Чернівецької області. Оскільки основна частина крайового керівництва ОУН перед приходом Червоної Армії емігрувала за кордон, заарештовували лише окремих його представників та членів низових ланок.

25 жовтня 1940 р. була заарештована медсестра Чернівецького міськвідділу народної освіти Князько Одарка Юріївна, 1907 р. народження, яку обвинуватили в участі у контрреволюційній націоналістичній організації «Залізник», що спрямовувала свою діяльність проти СРСР⁶. Слідство інкримінувало їй

зв'язок з активними оунівцями Дмитром Настуняком (який був її чоловіком), Мартою Зибачинською-Мойсюк, адвокатом М.Насадюком та членом товариств «Чорноморе» і «Залізник», бухгалтером райвідділу наросвіти Кіцманського району Захаром Бідняком. О.Князько на слідстві категорично заперечила, що вона проводила будь-яку антирадянську агітацію. 8 січня 1941 р. її звільнили, оскільки належність її до ОУН не була доведена і справу було закрито⁷.

Проте О.Князько на допитах назвала імена своїх знайомих: Аглаю Федорович, 55 років, голову «Жіночої громади» у 1937–1938 рр.; І.Григоровича; Д.Квітковського, 1908 р.н., адвоката; Марію Герасимович, 55 років, Осипа Мурая, 45 років; Захара Миколайовича Бідняка, 30 років, з Ленківців; Марту Данилівну Зибачинську-Мойсюк, 1916 р.н.; Льва Когута, редактора «Часу»; Миколу Васильовича Насадюка, 1912 р.н., з Ленківців, якого раніше заарештовували румунські каральні органи⁸.

Свідчення О.Князько обумовили арешт її знайомих, яких вона назвала під час слідства. Лише І.Григорович, Д.Квітковський, М.Насадюк, А.Федорович, О.Мурай емігрували за кордон і уникли арешту.

25 жовтня 1940 р. був заарештований З.Бідняк. Будучи адвокатом за освітою, він не відчував за собою провини перед радянською владою, оскільки ніякої антирадянської чи контрреволюційної роботи не вів. Не заперечуючи, що з 1934 р., часу вступу до університету і до 1936 р. він був членом українського спортивного товариства «Залізник», зазначив, що це товариство не було контрреволюційним чи націоналістичним. Воно вело боротьбу за студентські права, організовувало студентську взаємодопомогу, виховувало молодь в національному дусі, впроваджувало навички культурної поведінки у громадських місцях, ознайомлювало студентську молодь з історією і побутом українського народу⁹.

31 жовтня 1941 р. на вимогу слідчого назвати прізвища його знайомих З.Бідняк назвав 58 прізвищ визначних українських інтелігентів. Серед них були згадані вище і нові, зокрема, Кулишів, поки що без імені, юрист, член товариства «Чорноморе», який проживав у Чернівцях¹⁰. Слідчі добивалися від Бідняка, щоб він зізнався в своїй «контрреволюційній, антирадянській роботі». Він же категорично заявляв, що ніякої контрреволюційної роботи не провадив. Більше того, не хотів підписувати протоколи, бо мав намір записатися німцем і виїхати до Німеччини. Але на допиті 10 грудня 1941 р. він зазначив, що у Ленківцях у 1932 р. систематично виступав за підняття культури українського народу, за українізацію шкіл і театру: *«Я виступав за підняття і розвиток української культури. Моя активна діяльність у боротьбі за українську культуру стала підставою для поліції в пред'явленні мені звинувачень... Я знаходився під слідством з листопада 1932 по лютий 1933 р. Незважаючи на те, що в процесі слідства вина моя і Ореста Рудольфовича Забачинського * не була доведена, справа в суді слухала-*

* Так у документі. — Авт.

ся, де захисником виступав Кость Радонець, професор юридичної психології. Ми були судом виправдані і звільнені з-під охорони. Після звільнення я був під наглядом поліції, як неблагонадійний елемент, і протягом 1933 р. відкрито ніде не виступав»¹¹.

Далі З.Бідняк пояснював, що у 1922–1931 рр. в інтернаті гімназії він був під впливом професора Володимира Федоровича та інспектора інтернату Антона Клима, які виховували молодь в українському національному дусі. Адже, на Північній Буковині, що перебувала у складі Румунії, не було свободи українського слова, заборонялося вживати українську термінологію. Румунський уряд обкладав українців непосильними податками, вони зазнавали утисків у навчальних закладах та установах. Все це наштовхувало на думку про необхідність створення Самостійної Української Держави. Тому у подальшому Бідняк систематично в легальних умовах виступав за піднесення української культури, за українізацію¹².

На допиті 24 грудня 1940 р. З.Бідняк, категорично відкидаючи висунуті проти нього звинувачення, ще раз заявив слідчому Куршину: *«Мною проводилася національна українська робота в умовах капіталістичного режиму легально, про що я говорив раніше. Моя діяльність була направлена не проти СРСР, а проти румунського уряду, проти румунізації українського населення Північної Буковини. Я боровся за підняття української культури. Українське національне товариство «Залізник», членом якого я був, я не вважав і не вважаю націоналістичним. Націоналістична діяльність, яка проводилася окремими членами товариства «Залізник», не визначає і не може визначати всієї його діяльності та інших його членів»*¹³.

Але й ці слова не переконали слідчих. Сфальсифікована, політично упереджена, справа була направлена на розгляд Особливої наради при наркомі внутрішніх справ СРСР. 28 травня 1941 р. З.Бідняка засудили до 8 років виправно-трудоих таборів. 17 червня 1943 р. він помер у тюрмі № 3 м. Томська¹⁴.

Одночасно з О.Князько і З.Бідняком 24 жовтня була заарештована і М.Зибачинська-Мойсюк — дружина провідника ОУН Буковини О.Зибачинського¹⁵. Вона розповіла слідству, що її чоловік перед приходом Червоної Армії на Буковину виїхав у Ясси до брата і в Чернівці не повернувся, перебуває в Бухаресті, збирається переїхати на постійне проживання до Німеччини. Не приховувала, що, навчаючись у 1927–1934 рр. на літературному факультеті Чернівецького університету, вступила до товариства студентів-українців «Запороже» і назвала прізвища 20 найактивніших членів цього товариства, 11 членів товариства «Чорноморе» і 11 членів товариства «Залізник», надавши їм відповідні соціально-політичні характеристики¹⁶.

Для органів НКГБ це була справжня знахідка. 14 квітня 1941 р. нарком держбезпеки УРСР старший майор держбезпеки П.Я.Мешик підписав постанову про припинення справи № 53958 і звільнення М.Зибачинської-Мойсюк з-під охорони. Було взято до уваги те, що вона зі встановленням радянської влади в Північній Буковині від роботи в ОУН відійшла¹⁷.

Звільнення з-під арешту О.Князько та М.Зибачинської-Мойсок не означало, що органи НКВД-НКГБ пом'якшують свої репресії. Навпаки, одержавши переліки імен, вони активізували роботу з пошуку та ізоляції верхівки та найактивніших членів ОУН, викриття мережі організації. Як з'ясувалося, велику роль при цьому зіграли політична і конспіративна недосвідченість багатьох членів ОУН, надія на чесні зізнання та співробітництво з органами НКВД–НКГБ уникнути кримінальної відповідальності.

Показовою у цьому плані є поведінка Ростислава Гузара — сина відомого в Чернівцях лікаря Володимира Гузара і організаторки жіночого руху на Буковині Ольги Захарівни Гузар. Ростислав під впливом батьків і за їх прикладом брав активну участь у національно-визвольній боротьбі. Свідчення попередніх заарештованих спонукали органи НКВД звернути увагу на сім'ю Гузарів і 30 жовтня 1940 р. Р.Гузара заарештували. Допитували його 2 тижні, однак 15 листопада з-під арешту звільнили¹⁸. Пояснення цьому він зробив 20 квітня 1944 р., коли вдруге потрапив до слідчих НКВД: *«У 1940 р. ОУН, до якої я належав, була розкрита, і її члени, в тому числі і я, були заарештовані органами НКВД. Перебуваючи в ув'язненні, я дав зізнання про роботу підпільної ОУН і видав таких відомих мені членів організації: Кулишівра Віктора¹⁹, Руцак²⁰, Кіндзірську²¹, Курчака²² і Крижанівського Леоніда²³.*

Коли я був в ув'язненні, то мені запропонували працювати на користь радянської розвідки, на що я охоче погодився, після чого був звільнений з тюрми. При відступі Червоної армії з Чернівців я збирався евакуюватися, але в останню хвилину мені подзвонив хтось із співробітників НКВД, назвав мене по псевдоніму, запропонував залишитися у Чернівцях і продовжувати працювати на користь радянської розвідки. Я вирішив залишитися. Перед відходом Червоної армії я не зміг побачитися із працівником НКВД, з яким мав зв'язок. Я заходив на квартиру, де ми зустрічалися, але там нікого не було.

Коли німецькі і румунські війська окупували Чернівці, мене зустрів член ОУН Войновський Петро, який запропонував мені в обумовлений час прийти на нараду в готель «Чорний орел». 6 липня 1941 р. годині о 9-й вечора я прийшов у готель «Чорний орел», де в залі були збори, на яких були присутні німецькі офіцери. Із членів ОУН на цих зборах були: я, Войновський, Шемчук, Фурман, Якубовський Ярема, пізніше працював в українській поліції у м. Києві, Мичковський, дантист. На цих зборах виступав Войновський. Ми одержали настанову: 1. Вияснити, де переховуються червоноармійці і повідомити німцям; 2. Вияснити, де знаходиться майно, документи, бензин; 3. Розшукувати всі військові документи і здавати німцям; 4. Вияснити, що роблять румуни. З цієї наради всіх розвезли по домівках на машинах.

У цей же самий час члени ОУН Войновський Петро, Зибачинський Орест і Джуліба (керівник ОУН в м. Чернівці) вели переговори з представником керівництва Бандери Кіндзірським²⁴, якого за завданням Войновського привів я, але на переговорах я присутній не був, оскільки мене з кімнати видалили, і про що у них йшла мова, я не знаю.

Войновський, Зибачинський і Джуліба роз'їжджали по районах на німецьких автомобілях, куди возили листівки, які друкував я. Листівки були підписані Мельником і закликали об'єднуватися в ОУН.

Після виїзду німецької комендатури із Чернівців все управління перейшло до рук румунських властей, які почали переслідувати ОУН. Переслідувані румунськими властями активні члени ОУН — Войновський, Зибачинський, Якубовський — виїхали на Україну. Оскільки я був зв'язаний тільки з Войновським і Зибачинським, то після їх від'їзду з Чернівців я втратив зв'язок з ОУН і поступив на роботу в фірму «Електрон» радіотехніком. 27 січня 1942 р. я був арештований румунською сигуранцою. Слідство вів Костиняну. В тюрмі просидів до 3.04.42 р.»²⁵.

Щирі зізнання не врятували Р.Гузара. Його звинуватили в тому, що він, будучи активним членом антирадянської ОУН у період окупації німецько-румунськими військами м. Чернівці, активно провадив націоналістичну агітацію, друкував і розповсюджував серед населення оунівські листівки. Будучи заарештованим в 1942 р. румунськими властями за оунівську діяльність, був завербований сигуранцою і як агент залишений після вигнання окупантів з Буковини із завданням шпигунського характеру. 28 листопада 1944 р. Військовий трибунал військ НКВД у Чернівецькій області засудив Р.Гузара до 20 років каторжних робіт і позбавлення прав на 5 років. Вирок був остаточний і оскарженню не підлягав²⁶. 20 вересня 1945 р. Р.Гузар помер від крупозного запалення легенів у Північно-Східному виправно-трудовому таборі («Севвостлаге») у Магаданській області, де й похований²⁷.

4 листопада 1940 р. був заарештований Віктор Тодорович Кулишір, 1917 р.н., студент юридичного факультету Чернівецького університету, член ОУН з 1938 р., який з жовтня 1940 р. виконував обов'язки провідника ОУН Буковини²⁸. Йому інкримінували членство в ОУН, за дорученням якої він придбав зброю для здійснення терористичних актів проти представників радянської влади, а також проводив контрреволюційну пропаганду²⁹. 14 лютого 1941 р. старший слідчий слідчої частини УНКВД молодший лейтенант держбезпеки Кузьмін змінив формулювання підстав арешту. Тепер В.Кулишір був учасником контрреволюційної ОУН, яка ставила за мету відторгнення України від СРСР і створення Самостійної Української Держави.

На перших же допитах В.Кулишір розкрив структуру обласної організації, зазначивши, що центр ОУН знаходиться в Чернівцях, є комітети в районах, які побудовані по трійках і п'ятірках. Обласний провід має зв'язок із закордонним центром ОУН у Бухаресті та з Галичиною. Керівництво низовими організаціями здійснювалося викликами і наїздами. Зустрічі відбувались на явочних квартирах у Лесі Никорович, Петра Войновського і в нього, Віктора Кулишіра³⁰. Він зі своїми однодумцями готував кадри для виступу проти радянської влади. Нових членів направляли для роботи в міліцію. Організували збирання зброї, кількість якої знає Войновський. Зброю отримали від поляків (які тікали в 1939 р. до Румунії), румунів та німців.

Кулишiр також зiзнався в тому, що обласний провiд через свого зв'язкiвця одержав iз Захiдної України Програму ОУН i вказiвки щодо посилення роботи по залученню до ОУН молодi та накопичення зброї. Проте, вказiвки О.Зибачинського, одержанi у жовтнi 1940 р. здивували Кулишiра, оскiльки рекомендували припинити вiдбiр молодi до ОУН i не вести нiякої роботи проти заходiв радянської влади. Цi вказiвки принiс кур'єр Юрiй Фурман, який вiдвозив звiт Зибачинському³¹.

Кулишiр зазначив, що йому пропонували працювати на нiмецьку розвiдку, та вiн вiдмовився. Але з його вiдома до цiєї роботи були залученi П.Войновський i Л.Никорович, а член нiмецької комiсії Королук передав Войновському радiостанцiю i дав завдання вести розвiдроботу проти СРСР на користь нiмецької розвiдки³².

На допитi 26 листопада 1940 р. вiн назвав керiвникiв та активних членiв ОУН Буковини Дмитра Яремчука, Ростислава Гузара, Мирослава i Лiдiю Кiндзiрських, Целестина Суховерського, Антонiну Рушак. 17 i 20 лютого 1941 р. до цього списку додалися вже заарештована М.Зибачинська, П.Войновський, О.Зибачинський, Ю.Фурман, а також псевдонiми i справжнi прiзвища керiвникiв з периферiйних осередкiв у Брiдку, Чуньковi, Василесi, Ревному. Назвав вiн i кiлькiсть членiв окремих осередкiв ОУН. Всього, заявив вiн, органiзацiя налiчує 110 членiв³³.

Свiдчення О.Князько, М.Зибачинської, З.Бiдняка, Р.Гузара, В.Кулишiра, А.Рушак дали можливiсть органам НКВД розгорнути широку роботу по лiквiдацiї пiдпiльної мережi ОУН в областi, зокрема по розконспiрацiї сiльських осередкiв. У квітнi — травнi 1941 р. вони були викритi у Чорному Потоцi, Добринiвцях, Вiкнi, Брiдку, Митковi, Дорошiвцях, Борiвцях, Василевi, Кадубiвцях, Киселевi, Веренчанцi. Були заарештованi секретар сiльради Чорного Потоку Иван Онуфрiйович Палiброда, 1915 р.н., та його односельцi — господарi Василь Манолiйович Палiброда, 1920 р.н., Георгiй Васильович Палiброда, 1920 р.н., Георгiй Васильович Василинчук, 1908 р.н., Василь Миколайович Запаринюк, 1921 р.н.; Микола Юрiйович Осадчук, 1909 р.н., — господар с. Добринiвцi; Василь Григорович Нуцуляк, 1896 р.н., i Степан Иванович Нагiрний, 1908 р.н., — бiдняки с. Вiкно; Василь Георгiйович Бейко, 1910 р.н., i Манолiй Иванович Манчуленко, 1902 р.н., — господарi с. Миткiв; Манолiй Степанович Халатурник, 1920 р.н., — середняк с. Брiдок; Василина Иванiвна Мацкуляк, 1901 р.н., — господиня с. Дорошiвцi³⁴.

Слiдство у цiй справi закинчилося тiльки 25 червня 1941 р., коли на Чернiвцi уже падали нiмецькi бомби, а на кордонах гримiли бої. Початок вiйни не дав змоги розглянути справу в судовому порядку. Подальша доля заарештованих не вiдома. Проте, вони назвали новi прiзвища: Василя Пелешатого iз Борiвцiв, Ивана Турецького iз Заставни, Дмитра Звiзди з Дорошiвцiв, Григорiя Маника з Чунькова та ряд iнших.

23 лютого 1941 р. був заарештований надрайонний провiдник ОУН Василь Петрович Пелешатий, 1909 р.н., з с. Борiвцi Кiцманського району; 23 квітня —

Георгій Іванович Пугач, 1911 р.н., з цього ж села; 25 квітня — Михайло Дмитрович Савчук, 1918 р.н.; 19 травня — Георгій Васильович Цебрик, 1896 р.н., з Киселева. Всі вони були обвинувачені в тому, що є активними членами української контрреволюційної організації — ОУН, яка проводить активну діяльність по підготовці збройного повстання на території СРСР, маючи на меті створення *«самостійної буржуазно-фашистської держави»*³⁵.

«Робота» слідчих із заарештованими дала свої наслідки. Зокрема, майже повністю була викрита мережа ОУН Заставнівського району, встановлено, що між Буковинським проводом ОУН і Галичиною існує тісний контакт, що звідти на Буковину регулярно приїждять інструктори, які допомагають налагоджувати роботу, готують місцеві організації до збройної боротьби. Серед націоналістів у той час широко побутувала думка, що навесні 1941 р. Німеччина обов'язково розпочне війну проти СРСР, і українці Буковини та Західної України повинні надати реальну допомогу німцям шляхом збройного виступу проти радянської влади. Оунівці Буковини чекали приїзду в край Степана Бандери.

Зокрема, В.Пелешатий на допиті 8 лютого 1941 р. заявив, посилаючись на слова Войновського, що керівництво Буковиною взяли на себе провідники ОУН Західної України, які пройшли добру підготовку. Їх очолює Бандера, досвідчений і непримиренний до радянської влади. У грудні 1940 р. Войновський говорив Пелешатому, що Бандера скоро приїде на Буковину, щоб ознайомитися з кадрами організації. *«Буковині, — заявив Войновський, — зараз приділяється максимум уваги, оскільки тут багато незадоволених радянською владою»*³⁶.

Справді, незадоволених радянською владою було багато і вони готові були підтримати будь-кого, хто розпочне війну проти більшовиків і пообіцяє допомогти Україні здобути самостійну державність. Однак, радянська влада не гаяла часу в боротьбі з ОУН, яка була по суті єдиною організованою силою, що могла чинити їй збройний опір. Та бойові керівники ОУН, потрапивши до рук працівників НКВД чи НКГБ, забували іноді про свій «Декалог»³⁷ і розкривали відому їм мережу.

Не був винятком і В.Пелешатий. Від нього енкаведисти дізналися про Савчука Олександра Івановича — «Сандо», який залучив Пелешатого до ОУН у 1939 р. та про інших членів ОУН — Георгія Цебрика, Георгія Гордея, Михайла Філіпчука, Миколу Баб'яка, Дмитра Звізди, Тодора Бахура, Василя Палагнюка, Івана Гордея, Василя Лахманюка, Іллю Хмелевського, Василя Малика, Дмитра Жуковського, представника ОУН з Галичини Петра Івановича Запотічного, що діяв на Буковині під псевдонімом «Бурий»³⁸.

25 березня 1941 р. були заарештовані М.Савчук, Г.Цебрик, Г.Пугач та вчитель Чуньківської початкової школи Григорій Михайлович Маник, 1909 р.н.; 26-го — Ілля Іванович Хмелівський, 1897 р.н., селянин-бідняк із Кадубівців; 29-го — П.Запотічний, 1920 р.н., з с. Костів Тернопільської області (він же Маменко, Пританко Микола Миколайович), який мав при собі зарядженого

револьвера «Стеер»; 23 квітня — Манолій Миколайович Молдаван, 1909 р.н., з с. Брідок; 26-го — Дмитро Іванович Мельниченко, 1906 р.н., селянин-середняк; 30-го — Василь Іванович Ковчак, 1909 р.н., шляховий майстер з цього ж села³⁹. До початку війни слідство було завершено. Його результатом стало викриття 3-х ланок ОУН, чисельністю відповідно 7, 8 і 9 осіб, озброєних револьверами та обрізами⁴⁰.

Водночас з деякими представниками цієї групи оунівців були заарештовані й інші особи: Михайло Іванович Королик, 1911 р.н.; Іван Дмитрович Сливка, 1918 р.н., із Василева; Василь Васильович Лахманюк, 1906 р.н., із Заставни; 24-го — Михайло Миколайович Павчук, районний провідник ОУН; 30-го — Андрій Іванович Ковалик, 1908 р.н., із Заставни. 6 травня до рук слідчих НКГБ потрапили Михайло Васильович Семенюк, 1907 р.н., з Василева; Василь Іванович Пазюк, 1921 р.н., із Заставни; Степан Антонович Щербанович, 1903 р.н., із Чунькова; 19-го — Георгій Іванович Бурик, 1913 р.н., із Василева⁴¹. Вони теж назвали чимало нових імен. Зокрема, це зробив М.Павчук, уродженець Дорошівців, колишній адвокат і мировий суддя, який назвав 51 члена ОУН — мешканців сіл Заставна, Дорошівці, Василів, Вікно, Чорний Потік, Товтри і Погорілівка, що входили до району його дії⁴². Слідство у цій справі також завершилося ще до початку війни. Але військовий трибунал її розглянути не встиг. У зв'язку з відсутністю документальних свідчень встановити їх подальшу долю не вдалося.

За неповний рік роботи органи НКВД-НКГБ встигли завдати ОУН значних втрат. Було заарештовано і засуджено до розстрілу та різних термінів ув'язнення близько 270 осіб. Проте, значна кількість членів ОУН, здебільшого освічених і добре вишколених, була за кордоном. Частина менш підготовлених кадрів залишилася нерозконтспірованою на терені області. До того ж масові репресії, націоналізація промислових і торговельних підприємств та землі, колективізація, заборона самовільного залишення підприємств, насаджування воявоїничого атеїзму, заборона політичних партій, національно-культурних та спортивних товариств, масові депортації буковинців 21 травня і 13 червня 1941 р. у віддалені райони СРСР, неможливість спілкування з родичами за кордоном спонукали багатьох громадян до збройного захисту своїх інтересів і прай.

Очікування нападу Німеччини на СРСР породили у багатьох людей вороже настроєних до радянської влади, надію, що Радянський Союз буде розгромлено і на його руїнах за допомогою Німеччини зродиться Самостійна Соборна Українська Держава. Саме цю ілюзорну можливість проповідувала ОУН і мельниківського, і бандерівського напрямків.

Початок війни активізував діяльність ОУН на Буковині, яка закликала населення йти не в Червону Армію, а до лісу. Згодом установка змінилась: йти в Червону Армію, брати зброю, з нею тікати до лісу і там творити боївки Української Національної Армії (УНА).

Про хід мобілізації в області свідчить доповідна записка Чернівецького обкому КП(б)У першому секретареві ЦК КП(б)У М.С.Хрущову⁴³. В ній го-

ворилося, що мобілізація розпочалася 23 червня і проходить на високому ідейно-політичному рівні: *«В прикордонному Путилівському р-ні⁴⁴, протягом 24 червня мобілізація пройшла з повним успіхом, всі 100% людського складу з кіньми з'явилися на призовні пункти вчасно»⁴⁵.*

Однак, обстановка була не така райдушна, як зазначалось. Справді, люди з'явилися до військкомату вчасно, але вони не дістали розпоряджень і змушені були під вечір повернутися додому. Лише кількох чоловік взяли у 593-й гаубичний полк 96-ї гірської стрілецької дивізії. По кілька осіб відправили у 94-й важкий протитанковий артилерійський полк, 1337-й гірський стрілецький полк 318-ї гірської стрілецької дивізії та інші частини і з'єднання.

У Новоселицькому районі з 1776 призваних на 23 червня з'явилось 1581, у Вишницькому районі з 873 військовозобов'язаних — 765. Із Вашковецького району на 25 червня було відправлено на збірні пункти 1137 людей із 1776, 800 коней, 123 вози. Додатково було підготовлено для відправлення лише 455 осіб. У с. Бережниця з 40 призовників ніхто до військкомату не з'явився, всі втекли до лісу. У с. Бабин Кельменецького району з 15 призовників з'явилось тільки 8, а у с. Грубна втекло 8 осіб⁴⁶. Секретар Вашковецького райкому КП(б)У А.В.Мазур 26 червня доповідав секретарю Чернівецького обкому КП(б)У І.С.Грушецькому, що випадки дезертирства були в Карапчеві, Кельменцях, Драчинцях, Руському Банилові, Костинцях. Всього не з'явилось по мобілізації 64 особи, які переховувались у лісах⁴⁷. Він зазначив, що паніки в районах немає, але паралізує район боївка, яка щоденно розростається за рахунок дезертирів. Вживаються заходи, щоб їх зловити, але поки що не вдається. Він просив допомогти зброєю, бо та, що є в райвідділі НКВД, не дає змоги мобілізувати партактив на допомогу НКВД для боротьби з боївкою.

У Бережниці було вбито представника райкому партії, завідуючого господарською частиною радгоспу Кірічка, який віз мобілізаційні матеріали, захоплено іншого представника райкому, директора райпромкомбінату Брагіна, який раніше прийшов у це село, був затриманий оунівцями і відведений у ліс, звідки йому вдалося втекти. *«Бандою керує румунський шпигун Колотило, — доповідав А.Мазур, — який давно переховується. Вся банда озброєна, має гвинтівки, гранати і навіть кулемети. Ті, що затримані з банди, заявляють, що їх розрахунок на одержання зброї з Румунії і на організацію повстання «За вільну Україну!»⁴⁸.*

Спецповідомлення та оперативні зведення перших днів війни свідчать, що діяльність ОУН значно ускладнювала обстановку в тилу Червоної Армії. Співробітникам НКВД і НКГБ доводилося вести боротьбу не тільки з ворожим десантом, але і з боївками, агітаторами, «панікерами», «пораженцями», а також з пожежами. Так, у ніч на 23 червня групою нелегалів був поранений з вогнепальної зброї працівник сільради с. Мілієве Швейко Василь Іванович. Керівник цієї групи Нагорняк утік, а учасники замаху Іван Палій, 1923 р.н. і Дмитро Кузьяк, 1913 р.н., були затримані⁴⁹. Того ж дня начальник Вишницького райвідділу НКВД сержант міліції Архипенко повідомляв, що у селах

оперує група нелегалів у складі 12–15 осіб. Є людські жертви. Для її ліквідації і з'ясування всіх обставин у район виїжджала оперативна група працівників обласних управлінь НКВД і НКГБ⁵⁰.

24 червня у с. Кибаки було вбито працівника райвійськкомату капітана М.С.Зоріна, який приїздив вручати військовозобов'язаним повістки про мобілізацію. Цього ж дня тут був убитий листоноша с. Мілієве Семен Киселиця. Він їхав у Кибаки з'ясувати, чому не працює телефон, що був виведений з ладу групою ОУН, очолюваною головою сільради с. Кибаки Петром Ісаком⁵¹. В ніч на 23 червня боївка Колотила напала на Вашковецьке районне поштове відділення, але була відбита червоноармійцями. Цієї ж ночі вона напала на залізничну станцію Банилів. Було важко поранено начальника станції Соколова, який невдовзі помер, а також вбито працівника відділення зв'язку, прізвище якого на той час не було встановлено⁵². У Великому Кучорові 24 червня 50 селян прийшли в сільраду і зажадали від голови повернення грошей за облігації державної позики і кінського поголів'я. Оперативна група працівників НКВД-НКГБ затримала господарів Кваснока Назара Миколайовича, 1903 р.н., і Промбес Марію Василівну, 1880 р.н., які загітували селян на цю акцію⁵³.

Цього ж дня о 22.30 у Чернівцях на вул. Бранков'яну (нині І. Франка) був заарештований Моспанчук Дмитро Георгійович, 1909 р.н., українець, який обстріляв машину з червоноармійцями, що їхала вулицею. 25 червня під час спроби втекти він був тяжко поранений і направлений до тюремної лікарні⁵⁴. 23 червня в Чернівцях по вул. Леніна (нині Головна), в будинку № 16 працівники НКВД затримали Гентюка Степана Івановича, 1896 р.н., який під час повітряного нальоту німецької авіації на місто сигналізував з горища білим прапором, прив'язаним до антени. Гентюка передали в 97-й прикордонний загін НКВД⁵⁵. Всього протягом 23–24 червня в Чернівцях було заарештовано 35 осіб за «контрреволюційні дії» і «антирадянську агітацію», 7 осіб — як «соціально-небезпечний елемент»⁵⁶.

Діяльність ОУН у ці дні наростала. 25 червня в лісі поблизу Руського Банилова опергрупа НКВД-НКГБ, проводячи операцію проти боївки Колотила, затримала 3-х її членів і одного вбила⁵⁷. 26 червня начальник Вашковецького РВ НКВД повідомляв до обласного управління, що з Бережницької і Руського Банилова в ліс пішло 28–30 дезертирів і голова Бережницької сільради як керівник групи⁵⁸. 27 червня о 4.30 черговий УНКВД одержав повідомлення, що в районі цегельного заводу № 3 з горища обстрілюють цивільне населення і військові частини, які проходять поблизу. Група НКВД, що прибула на місце, захопила 3-х обстрілювачів, а одного вбила⁵⁹.

27 червня було заарештовано 76 осіб, з яких 4 — члени ОУН. Підозрюваних у шпигунстві, диверсіях і терорі було 11, «пораженців» — 20, агентів сигуранци — 4, членів антирадянських партій — 1. Вилучено радіопередавач з шифром, кодом і зброєю⁶⁰. 28 червня, в річницю приєднання Північної Буковини і Бесарабії до СРСР, у Хотині було вбито червоноармійця. Вбивцю заарештували. У Виженці по вікнах сільради було зроблено два постріли і поранено секретаря

сільради Никифора Георгійовича Клима⁶¹. В Карапчеві Вашковецького району 15 оунівців напали на 2-х сільських активістів, побили їх і втекли. Проте 2-х нападників було затримано і вживалося заходів, щоб затримати інших⁶².

У Чернівцях була заарештована Рідуш Олена Германівна, 1865 р.н., за антирадянську агітацію і за те, що з горища її хати обстрілювали військовослужбовців⁶³. У ресторані по вул. Бранков'яну затримали Квятковського Онуфрія Карловича, 1872 р.н.; Білоуса Олександра Івановича, 1877 р.н.; Грек Марію Георгіївну, 1914 р.н.; Пітея Олександра Георгійовича, 1899 р.н.; Домбровського Євгена Йозефовича, які висловлювалися проти радянської влади, а під час нальоту німецької авіації махали білими хустками⁶⁴. 28 червня заарештували 75 осіб, з яких 8 — члени ОУН, 14 — терористи, 19 — *«пораженці»*, 34 — *«антирадянський елемент»*⁶⁵. Того ж дня о 14.00 була пошкоджена телефонна лінія між Заставною і Чернівцями, яку відновили о 16.00, а о 24.00 поблизу райвідділів НКВД і НКГБ було обстріляно червоноармійський патруль. Обійшлося без жертв⁶⁶.

29 червня арешти продовжувалися. За антирадянську агітацію до в'язниці потрапили: Миронюк Степан, 1918 р.н., румун; Романчук Іван Георгійович, 1924 р.н.; Паранчук Кароль Михайлович, 1902 р.н.; Шляхоцький Леопольд Васильович, який на пивзаводі № 1 вів серед робітників *«контрреволюційну пропаганду»*; Прудиус Михайло Федорович, 1897 р.н., з Ленківців; Олар Василь Маркович, 1924 р.н., в димарі хати якого знайшли іноземний пістолет; Даскалюк Микола Георгійович, у якого вилучили *«браунінг»* і 7 бойових набоїв⁶⁷. Уночі по дорозі між Садгорою і Чернівцями військовим патрулем був убитий невідомий⁶⁸. 29 червня було заарештовано 112 осіб, з яких членів ОУН — 24, шпигунів і диверсантів — 7, *«пораженців»* — 23, активних членів антирадянських політпартій — 27, *«бандпособників»* — 4, *«антирадянського елементу»* — 27 осіб⁶⁹. У ніч з 29 на 30 червня було додатково заарештовано 21 особу, з яких членів ОУН — 2, *«пораженців»* — 2, *«антирадянського елементу»* — 17⁷⁰.

Таким чином, з 22 по 30 червня 1941 р. в області було заарештовано 553 особи, з них членів ОУН — 100. Решта заарештованих поділялася на 18 категорій — від шпигунів, диверсантів і терористів до *«пораженців»*, *«саботажників»*, дезертирів і *«зрадників батьківщини»*⁷¹. Подальша доля більшості з них невідома. Зрозуміло, що ситуація не сприяла уважному розгляду діяльності кожної підозрюваної особи. Влада діяла за законами воєнного часу: частину з них могли розстріляти або ж вивезти за межі області.

Репресії завдали значних втрат осередкам ОУН на Буковині, однак заарештовані були далеко не всі активні оунівці. Зокрема, член Буковинського проводу ОУН П.Войновський після від'їзду керівника проводу Дмитра Яремчука до Німеччини, залишався на терені краю як керівник оунівських боївок, а після арешту В.Кулишпра очолив і обласний провід ОУН. Він приділяв чимало уваги зміцненню та відновленню старих і створенню нових низових осередків. У квітні 1941 р., коли арешти членів ОУН досягли апогею, він

перейшов на нелегальне становище. Спочатку переховувався в передмістях Чернівців, а згодом перебрався в с. Кибакі Вижницького району і звідти керував організацією боївок, які мали нападати на невеликі групи червоноармійців, державні установи, працівників НКВД, псувати телефонний і залізничний зв'язок, чинити різні диверсійні акції та допомагати німецьким десантам, які мали висаджуватися на території області з початком воєнних дій.

Сформувавши разом з головою сільради с. Кибакі Петром Іллічем Ісаком групу в складі 20 осіб, Войновський організував дрібні терористичні акти, очікуючи, коли 43-й стрілецький полк 96-ї гірської стрілецької дивізії відступить з Вижниці. В надвечір'я 4 липня 1941 р. останні підрозділи Червоної Армії залишили Вижницький район.

Щоб продемонструвати свою підтримку антиєврейської політики Гітлера, Войновський заздалегідь спланував одразу ж після відступу радянських військ провести по селах Буковини єврейські погроми. Було дано наказ розстрілювали також усіх комуністів і тих, хто активно працював в органах радянської влади. Першими жертвами стали жителі с. Мілієве. 5 липня група Войновського, до якої приєдналося близько 20 добровольців, озброєна гвинтівками, пістолетами, обрізами, кілками та різним господарським знаряддям, напала на село. Розділившись на кілька груп по 5–7 осіб, вони кинулися по будинках, де жили єврейські сім'ї, які вважалися ними основною опорою радянської влади на Буковині. Войновський особисто брав участь у цьому нападі, пристрілював із револьвера недобитих⁷². Його активною помічницею в організації та проведенні акції була Л.Кіндзірська. Всього, за свідченнями учасників цієї розправи, було розстріляно близько 120 осіб⁷³.

Того ж дня група Войновського зробила спробу здійснити подібний напад на с. Іспас. Однак тодішній голова сільської управи Іван Георгійович Денис категорично заборонив це робити, незважаючи на наполегливу вимогу Войновського⁷⁴.

Подібні розправи над єврейським населенням за вказівкою проводу ОУН були проведені також у Банилові, Карапчеві, Шишківцях, Лужанах, Неполоківцях, Васловівцях та ряді інших сіл області⁷⁵. 7 липня за наказом надрайонного провідника ОУН-мельниківців Степана Карбашевського, районного провідника Георгія Кравчука і підрайонного провідника Тодора Бахура було вбито 45 євреїв у Борівцях і 54 — у Киселеві⁷⁶. За 2 дні до цієї розправи групою С.Карбашевського було вбито також колишнього голову Борівецької сільради М.О.Підгурського, секретаря сільради О.І.Сливку, фінагента Д.М.Кричака, голову сільського споживчого товариства Михайла Гав'юка, вчителя сільської школи І.В.Мельничука⁷⁷. Ці розправи над безвинними людьми не додавали ОУН ні честі, ні слави. Навпаки, вони відштовхували від неї людей.

6 липня 1941 р. П.Войновський повернувся до Чернівців і за вказівкою Центрального проводу ОУН почав набір добровольців до УНА та німецьких адміністративних органів на окупованій території України, розраховуючи на допомогу німців в утворенні Самостійної Соборної Української Держави.

Зібравши близько сотні осіб, 3 серпня з дозволу румунської та німецької військових адміністрацій він пішки повів їх до Снятина. Дорогою до них приєдналися бажанчі. Частина добровольців прибула також із Вижницького і Вашковецького районів. З цих людей Войновський утворив 5 сотень, склалися з 2-х чот по 50 бійців. Командирами сотень були призначені Василь Ширей, Михайло Данчул, Микола Чунка, Михайло Токарюк, Олекса Домчук. Була і окрема комендантська чота у складі 25 осіб, якою командував безпосередньо Войновський. Відділ пропаганди очолював керівник хору Чернівецької обласної філармонії Олесь Микитюк⁷⁸.

У Снятині курінь перебував 8 днів. За цей час він розділився на 2 течії — бандерівську і мельниківську. І в повному складі рушив на Городенку. Там, виявилось, збиралися оунівці-бандерівці, до яких з 2 сотнями приєднався заступник Войновського О. Домчук. Щоб не довести справи до сутички, Войновський наказав негайно покинути Городенку і йти на Кам'янець-Подільський⁷⁹. Залишивши в Кам'янці-Подільському близько 25 своїх підлеглих для роботи в поліції, курінь рушив через Жмеринку, Вінницю, Житомир, Бердичів на Київ, залишаючи у цих містах своїх представників для роботи в Українській поліції, службі охорони, перекладачами при німецьких комендатурах тощо. Наприкінці вересня 1941 р. курінь прийшов до Києва, де його членів чекало гірке розчарування. Німці не дозволили формувати українську національну армію. Вони не збиралися доручати серйозних адміністративних посад українцям, відводячи їм роль виконавців поліційних і каральних завдань. Згодом курінь був розпущений — одну його частину направили в українську поліцію Києва та ближніх сіл і райцентрів, а іншу — в 115-й і 118-й батальйони німецької охоронної поліції «*шцуманшафт*»⁸⁰. Київська українська поліція, як відомо з документів, була використана гестапо і німецькою поліцією в арештах і розстрілах громадян Києва в Бабиному Яру⁸¹.

Ті ж члени ОУН, які продовжували боротися за створення Української Держави та її армії і тому являли небезпеку для німців, були заарештовані гестапо і розстріляні, зокрема, 7 грудня 1941 р. у Миколаєві розстріляли Юрія Шпитко, Володимира Коцура, Богдана Сірецького, Володимира Антонюка, Василя Баранецького, Михайла Сироту, Віктора Мальярчука, Романа Шавло. У лютому 1942 р. у Києві, в Бабиному Яру обірвалося життя Теофіла Панчука, Юрія Дідова, Созонтія Пиндуляка, Корнелія Турлика, Корнелія Костюка з Мамаївців, Дарії Володимирівни Гузар-Чемеринської, Євгенії й Теодозії Суховерських, Романа Якубовича, Володимира Керського з Чернівців⁸².

Підсумовуючи сказане, можна зробити такі висновки:

1. ОУН на Буковині за радянської влади першого періоду — з 28 червня 1940 по 22 червня 1941 р. — перебувала у підпіллі, активної політичної діяльності не провадила. В цей час вона намагалася, передусім, зберегти організацію і, за можливості, збільшити її чисельність, залучаючи нових членів, виховуючи їх в національному дусі, навчаючи військової справи. Однак арешт молодих, недосвідчених керівників, їхня надмірна довірливість до органів

НКГБ—НКВД, може навіть віра в помилування за щирі зізнання, призвела до значних людських втрат.

2. Систематичні арешти членів ОУН, масові депортації громадян області у віддалені райони СРСР, а згодом напад Німеччини на СРСР і мобілізація чоловіків у Червону Армію спонукали членів ОУН взятися за зброю. Період їх збройної боротьби був недовгим: з 22 червня по 8 липня — часу встановлення румунської окупаційної влади в краї. Він був характерний спорадичними нападами на залізничні станції, поштові відділення, окремих радянських працівників і військовослужбовців, а після відступу Червоної Армії, коли націоналісти на кілька днів захопили владу в свої руки, — жорстокими розправами над єврейським населенням і працівниками та активістами місцевих рад.

3. Відводом на Україну певної частини членів ОУН та її симпатиків П.Войновський значно підірвав потужність українського національно-визвольного руху на Буковині в період з 6 липня 1941 р. по 29 березня 1944 р. Членів ОУН тут залишилося мало. Їх діяльність в атмосфері постійного переслідування обмежувалась глибоко законспірованою підпільною роботою, творенням нових організацій, відновленням зруйнованої мережі, виготовленням і розповсюдженням листівок та переправою націоналістичної літератури з Галичини на Буковину, підготовкою кадрів за межами краю, зокрема в Галичині. Збройного опору як такого тут по суті не було. Арешти значної частини членів ОУН румунськими окупаційними органами в 1942–1943 рр. загальмували розвиток національно-визвольного руху на Буковині. Відроджуватися він почав лише навесні 1944 р.

4. Сподівання провідників і рядових членів ОУН побудувати Самостійну Соборну Українську Державу, спираючись на військову допомогу Німеччини, виявилися примарними, оскільки гітлерівська верхівка розглядала Україну тільки як життєвий простір, який можна буде використати в інтересах третього рейху. Тому Буковинський курінь, як і вся ОУН, у своїй практичній діяльності не змогли реалізувати ті ідеї, задля яких створювалися.

Примітки

¹ Квітковський Д. Боротьба за українську ідею. — Дейтрог–Нью-Йорк–Торонто, 1993. — С. 26–27.

² Бриндзан Т., Жуковський А., Квітковський Д. Буковина, її минуле і сучасне. — Париж–Філадельфія–Детройт, 1956. — С. 655.

³ Там само. — С. 651.

⁴ Там само. — С. 647–649.

⁵ Очерки политической истории Румынии 1859–1944. — Кишинев, 1985. — С. 358.

⁶ ДА СБУ, Чернівці. — Спр. П–1766. — Арк. 3, 7.

⁷ Там само. — Арк. 11.

⁸ Там само.

- ⁹ Там само. — Спр. П-7067. — Арк. 3.
- ¹⁰ Там само. — Арк. 15–18.
- ¹¹ Там само. — Арк. 23.
- ¹² Там само. — Арк. 24–25.
- ¹³ Там само. — Арк. 55.
- ¹⁴ Там само.
- ¹⁵ Там само. — Спр. П-22–32. — Арк. 3–5.
- ¹⁶ Там само. — Арк. 10–13.
- ¹⁷ Там само. — Арк. 59.
- ¹⁸ Там само. — Спр. П-5078. — Арк. 3, 5, 7, 11.
- ¹⁹ **Кулишів Віктор Тодорович**, 1917 р.н. Українець. Народився в м. Тешин у Моравії. Працював у 1940 р. секретарем ЧДУ. Провідник ОУН Буковини у жовтні–листопаді 1940 р. Заарештований 4 листопада 1940 р. Суду над ним не було. Рішенням наркома внутрішніх справ УРСР і прокурора УРСР розстріляний 11 липня 1941 р. у Києві як ворог народу в період воєнних дій на території України (ДА СБУ, Чернівці. — Спр. П-4421).
- ²⁰ **Рушак Антоніна Андріївна**, 1921 р.н. Українка. Касир Чернівецької головнопошти. Заарештована як член ОУН 2 листопада 1941 р. Засуджена Особливою нарадою при НКВД СРСР 21 червня 1941 р. за ст. 54–2 КК УРСР до 8 років виправно-трудова таборів. Покарання відбувала в Севураллазі, де 3 липня 1942 р. померла (ДА СБУ, Чернівці. — Спр. П-7069).
- ²¹ **Кіндзірська Лідія Василівна** («Хмара»), 1922 р.н., із с. Чорний Потік, сестра Мирослава Кіндзірського. Член ОУН. Разом з П.Войновським працювала у східних областях України як референт по роботі серед жінок. Померла від туберкульозу у Вінниці в 1943 р.
- ²² **Курчак Деонізій Іванович**, 1922 р.н., із с. Драчинці Кіцманського р-ну. Доля невідома.
- ²³ **Крижанівський Леон Миронович**, 1920 р.н. Студент гімназії. Член ОУН, арештований 31 жовтня 1940 р. Засуджений Особливою нарадою при НКВД СРСР 21 червня 1941 р. за ст. 54–2, 54–11 КК УРСР до 8 років виправно-трудова робіт. Помер у Севураллазі 16 вересня 1942 р. Реабілітований Чернівецькою облпрокуратурою за відсутністю складу злочину 12 серпня 1993 р. (ДА СБУ, Чернівці. — Спр. П-7069).
- ²⁴ **Кіндзірський Мирослав Васильович** («Босвір», «Степан»), 1918 р.н. Уродженець с. Чорний Потік. Українець. Студент Чернівецького університету. Провідник ОУН Буковини бандерівського напрямку в 1940–1944 рр. Убитий у Васловівцях 29 грудня 1944 р. під час проведення чекістсько-військової операції. Похований у с. Чорний Потік (ДА СБУ, Чернівці. — Спр. П-5577. — Арк. 94).
- ²⁵ ДА СБУ, Чернівці. — Спр. П-5078. — Арк. 11.
- ²⁶ Там само. — Арк. 53–54.
- ²⁷ Там само. — Арк. 61.
- ²⁸ Там само. — Спр. П-4421. — Арк. 2.
- ²⁹ Там само. — Арк. 9.
- ³⁰ Там само. — Арк. 47.
- ³¹ Там само.
- ³² Там само.

- ³³ Там само. — Арк. 21–22, 31–33, 64, 68.
- ³⁴ Там само. — Спр. П–3237. — Арк. 136, 176, 200, 389.
- ³⁵ Там само. — Спр. П–3230. — Т. I. — Арк. 8, 15, 21, 27.
- ³⁶ Там само. — Арк. 60.
- ³⁷ Декалог — десять заповідей українського націоналіста.
- ³⁸ ДА СБУ, Чернівці. — Спр. П–3230. — Т. I. — Арк. 60, 66, 69, 80–81, 90, 98, 127.
- ³⁹ Там само. — Спр. П–3284. — Арк. 3, 50, 133, 162, 183, 204.
- ⁴⁰ Там само. — Арк. 179–181.
- ⁴¹ Там само. — Спр. П–3252. — Арк. 6, 27, 68, 94, 120, 194, 197, 236.
- ⁴² Там само. — Арк. 216–221.
- ⁴³ ДАЧО. — Ф. 1. — Спр. 140. — Арк. 15–21.
- ⁴⁴ У 1940–1941 рр. смт. Путила називалося Путилів, а район Путилівський.
- ⁴⁵ ДАЧО. — Ф. 1. — Спр. 140. — Арк. 15–21.
- ⁴⁶ Там само. — Арк. 19, 33, 35.
- ⁴⁷ Там само. — Арк. 33.
- ⁴⁸ Там само.
- ⁴⁹ Там само. — Спр. 138. — Арк. 1.
- ⁵⁰ Там само.
- ⁵¹ Там само.
- ⁵² Там само.
- ⁵³ Там само. — Арк. 2.
- ⁵⁴ Там само.
- ⁵⁵ Там само. — Арк. 3.
- ⁵⁶ Там само.
- ⁵⁷ Там само. — Арк. 8.
- ⁵⁸ Там само.
- ⁵⁹ Там само. — Арк. 9.
- ⁶⁰ Там само. — Арк. 12.
- ⁶¹ Там само. — Арк. 14–15.
- ⁶² Там само.
- ⁶³ Там само. — Арк. 16.
- ⁶⁴ Там само.
- ⁶⁵ Там само. — Арк. 14.
- ⁶⁶ Там само. — Арк. 16.
- ⁶⁷ Там само. — Арк. 21–22.
- ⁶⁸ Там само.
- ⁶⁹ Там само. — Арк. 16.
- ⁷⁰ Там само.
- ⁷¹ Там само. — Арк. 23.
- ⁷² ДА СБУ, Чернівці. — Спр. 6681. — Арк. 67; Спр. 7334. — Арк. 154, 369–397; Спр. 6657. — Арк. 22, 28, 41–42, 44, 76–77, 118, 139.
- ⁷³ Там само. — Спр. 9997. — Арк. 2; Спр. 2468. — Арк. 113; Спр. 7334. — Т. I. — Арк. 156.
- ⁷⁴ Там само. — Спр. 6675. — Арк. 62.

- ⁷⁵ ДАЧО, Чернівецька обласна комісія з розслідування злочинів, заподіяних німецько-румунськими загарбниками на території Чернівецької обл. — Ф. Р-653. — Оп. 1. — Спр. 141; ДА СБУ, Чернівці. — Спр. 1697, 2468, 3603, 5681, 5293, 7833, 9997.
- ⁷⁶ ДА СБУ, Чернівці. — Спр. 5681. — Т. 4. — Арк. 77–79.
- ⁷⁷ Там само. — Т. 1. — Арк. 24–26. — Т. 4. — Арк. 232.
- ⁷⁸ Там само. — Спр. 745. — Арк. 15–17.
- ⁷⁹ Там само. — Арк. 23.
- ⁸⁰ Дуда А., Старик В. Буковинський курінь в боях за українську державність. 1918–1941–1944. — Київ—Чернівці, 1995. — С. 84–92, 120–150.
- ⁸¹ Бабин Яр (вересень 1941 — вересень 1943) // Український історичний журнал. — 1991. — № 9. — С. 80–86.
- ⁸² Бриндзан Т., Жуковський А. Квітковський Д. Вказ. праця. — С. 410.